

УДК 130.3:172:316.4

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v047.2024.7>

С. В. Киселиця

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6961-528X>

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії і суспільних наук

Національного університету «Чернігівська політехніка»

СОЦІОГУМАНІТАРНІ МЕЖІ ТОЛЕРАНТНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема засвоєння загальнолюдських цінностей та їх втілення у буденну свідомість є позачасовою для будь-якого суспільства. Проте не менш важливою у сучасному світі виявляється проблема демаркації основоположної риси європейської цивілізації – толерантності – стосовно її ідеологічного антиподу – нетерпимості в контексті модифікацій, так званих симулякрів, до яких належать такі форми інтолерантності, як байдужість, безпринципність, конформізм, маргінальність і таке подібне. Наразі вона є особливо актуальною, коли доводиться з онтологічним жахом констатувати катастрофічне розповсюдження агресивних настроїв у глобальних масштабах. Політика толерантного мультикультуралізму, що демонструється Європейським Союзом в останні десятиліття, вочевидь, переживає кризу і потребує суспільного аудиту та ретельного філософського аналізу і, як наслідок, інституційної корекції.

Зодного боку, нетерпимість як світоглядно-психологічний стан і досить розповсюджене соціогуманітарне явище створює підґрунтя для ненависті і ворожнечі, спричинює екзистенціальні кризи. З іншого – погано чи гарно прихований корпоративний (груповий) інтерес, який за певних умов здатен піддатися політичній мімікрії, адаптуватися в соціумі й перемогти колективний, на перший погляд цивілізовано, через просування ідей економічного, національного, культурного відродження, досить часто приводить до неочікуваних неприємних наслідків. Відтак, нагальним завданням здорової частини людства загалом та європейської спільноти зокрема, є подолання суперечності «беззубого добра» та «агресивного зла». Перед українством ця проблема, наразі, постала не стільки теоретично гостро, як екзистенційно трагічно з огляду на нічим не спровоковану зовнішню агресію північно-східного сусіда стосовно миролюбного толерантного етносу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Зацікавленість у з'ясуванні природи та можливостей толерантності зустрічаємо ледь

не в кожній поважній філософській школі. Різноманітні аспекти цього феномену стали предметом дослідження знаних зарубіжних мисленників сьогодення, зокрема, С. Гантінгтона, К. Поппера, Х. Ортега-і-Гассета, П. Рікера, Ф. Фукуями, К. Ясперса та інших. У вітчизняній філософській думці інтерес до феномену толерантності предметно виявляється, починаючи із шестидесятих років ХХ сторіччя. Привертає увагу різноаспектність методологічних розвідок сучасними українськими філософами, політологами та соціологами С. Дембіцьким, С. Кривою, Р. Кузьменко, М. Мінаковим, Н. Паніною, С. Пирожковим, І. Поповичем, М. Поповичем, М. Препотенською, Н. Хамітовим, В. Хмілем, О. Шестаковським та іншими, які присвятили свої дослідження атрибутивним та модифікаційним складовим толерантності, уточнивши її зміст і форми в соціально-політичній, метафізико-антропологічній, морально-психологічній царинах. Їх розробки є теоретично важливими для вирішення комунікативних проблем в глобальному світі, зокрема в контексті євроінтеграції.

Незважаючи на велику увагу до феномену толерантності в останні десятиліття, залишається недостатньо висвітленою проблема формування умов істинно толерантного світовідношення та самообмеження. Невизначеність у цьому питанні в інформаційному суспільстві миттєво стає засобом для маніпуляції громадською думкою, а відтак і передумовою політичних, моральних, правових і подібних колізій.

Формулювання мети статті. Метою цього дослідження є конкретизація світоглядного змісту толерантності в сучасному світі, з'ясування її соціогуманітарних меж, доведення спроможності емоційним інтелектом підтримувати баланс інтересів у мультикультурному просторі цивілізаційно життєздатної спільноти. Через чітку демаркацію істинної толерантності та її модифікацій необхідно визначити умови для гармонійної інтеграції українства в європейську спільноту, об'єднаної принципом пріоритету загальнолюдських цінностей, зазначивши «вузькі місця» надмірного толерування як нововиявленої реальності європейської демократії.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових

результатів. Сучасна світова та вітчизняна філософська думка пропонує досить широкий діапазон тлумачення толерантності. Сповнена драматизму віковична історія українства повсякчас актуалізує пошук тих світоглядних істин, що здатні нас об'єднати і витіснення тих постулатів, що нас роз'єднують, так би мовити змушує на основі шанобливого ставлення до загальнолюдських цінностей націлюватись на інтеграцію в цивілізований простір, до якого, наразі належить європейська модель міжетнічної взаємодії. Методами, які, на нашу думку, є ефективними в дослідженні феномену толерантності та її меж, можна назвати критичний аналіз, опитування, ідеалізацію, спостереження, компаративний аналіз, зосереджений на пошукові меж допустимості (терпимості) соціально зорієнтованої дії за однієї умови: аби у висловлюваннях, намірах і діях не містилося загрози здоров'ю та гідності людини.

Осмислення природи та меж толерантності, а також реалізація її спроможностей гарантовано слугує комфортності перебування всіх і кожного в сучасному глобальному та локальному світах. Тут ми цілком поділяємо світоглядно-теоретичну позицію Карла Поппера, який вважає, що питання «Хто править?» не є ключовим для сучасної демократії. Важливіше встановити чіткий суспільний контроль за тим, як правлять. Адже інститут демократії має реальні важелі змінюваності правлячих еліт на вимогу народу. Саме в генезисі ідеологічних наративів та соціальної моделі виявляється парадоксальність найціннішого в людському бутті феномену – свободи: «для досягнення свободи її необхідно обмежити» [1, с. 133]. Громадськості варто лише принципово наполягати на одній константі – законності та «освятити» демократичний політичний режим як режим правління закону.

Навіть побіжний моніторинг ціннісних орієнтирів виявляє, що в добу діджиталізації надмірна толерантність категорично швидко може переходити у свою протилежність, призводячи до культурно-антропологічної кризи, політичного свавілля, соціальних катаклізмів, правового безчинства, злочинів проти людяності. Як справедливо зазначає Самуель Гантінгтон: «Прийдешній конфлікт між цивілізаціями – завершальна фаза еволюції глобальних конфліктів у сучасному світі» [2, с. 20]. Схиляємось до думки, що ці процеси активно генеруються за умови толеранції суспільством та його очільниками очевидних відхилень від встановлених цивілізаційних норм поведінки окремими особами, верствами населення та цілими державами вже на стадії риторики.

Наразі парадокси толерантності або політика подвійних стандартів особливо гостро проникли в соціогуманітарний європейський простір.

Її наслідки – катастрофічні. З метою забезпечити наступні покоління від подібного, необхідно з'ясувати причини такого потужного сплеску антигуманності в ХХІ сторіччі. Відтак, виникає далеко не риторичне питання: за порушення яких правил цивілізації, де перетиналися та мирно уживалися протягом тисячоліть розмаїті етнічні, правові, політичні, релігійні традиції, це відбулося? Можливо із-за надмірної толерантності, що стала «титальною» рисою чи то всіх європейців, чи тільки європейських політиків, або моральних ліноців, або інтелектуальної нерозвиненості, або політичної недалекоглядності тощо непомітно прийшли до толерування зла спочатку когнітивно, а потім екзистенційно? Хто із нас достеменно знає, які судження правильні, які засоби досягнення мети виправдані, коли і як необхідно висловлювати свою позицію, оцінювати вчинок іншого, де сказати, де промовчати, де натякнути й таке інше, щоб не нашкодити, але й не допустити більше зло?

Намагаючись зрозуміти, за яких умов ці метаморфози уможливлються, звернемося до концепції когнітивно-екзистенційних меж толерантності Марини Препотенської, які досліджуються через соціально-медійні комунікації. Авторка визнає факт парадоксальності її природи, що часто трансформується як мінімум у байдужість: «У міжособистісному діалозі межі толерантності маркуються через маніпулятивні впливи та конформізм» [3, с. 121].

Тож, життя в сучасному мультикультурному середовищі блискавично виявляє «слабкі місця» цивілізованого співіснування і ставить людину в гострій ситуації екзистенціального вибору перед пошуком чіткого критерію розмежування істинного та хибного, правильного та можливого, допустимого та неприпустимого, насамкінець – демаркації добра і зла.

«Випробування толерантністю» відбуваються не лише в Україні, але стали надзвичайно розповсюдженим континентальним явищем. Ще десятиліття тому мало б виникати не тільки декларативне занепокоєння, але й принципове нерозуміння, категорична неприйнятність, моральний осуд така риторика та комунікація, що заснована, зокрема, на словосполученні «руській мір» (у миру немає національного забарвлення а priori!), абсурдність якого не викликає сумніву і, можливо, вдалося б уникнути жахіття війни на європейському континенті.

Видається досить аргументованим пояснення специфіки встановлення меж толерантності через співвіднесення ірраціональних та раціональних складових в соціальних комунікаціях Раїсою Кузьменко: «Принципова можливість виявлення толерантності саме в науковій сфері пояснюється ... її відірваністю від життєвого простору

конфліктів. Однак і в науковій сфері рівень толерантності стає значно нижчим тоді, коли дослідницька діяльність ... стосується сфери релігійних і моральних принципів» [4, с. 6].

Саме в цих точках перетину спостерігається чітка термінологічна кореляція толерантності в медичному та соціальному значеннях: подібно тому як у першому випадку спостерігається резистентність організму пацієнта до певних ліків, що може призвести до серйозних збоїв у програмах життєзабезпечення людини аж до летальності, так і в соціальному організмі: ігнорування співтворивством агресивно-тоталітарних настроїв особи чи групи людей, вочевидь, призводить не тільки до репутаційних втрат для них, а й до фатальних наслідків у формі цивілізаційних катастроф, соціальних колізій, психічних розладів тощо.

Лише у вільній дискусії кожна мисляча людина має визначитися щодо перспективного та безперспективного способів існування, що безпосередньо впливає на майбуття, в якому окреслюється бажане, припустиме і категорично заборонене і, тим самим, взяти на себе відповідальність за розгортання подій у соціумі. Як би ми не відрізнялися поміж собою навіть в межах Європи – зовнішнім виглядом, мовою, релігією, традиціями, побутом і таке інше – вижити зможемо тільки віднайшовши порозуміння через спільне бажання індивідуального добробуту й, таким чином, духовного взаємозбагачення.

На підтвердження думки звернемося до дослідження ціннісних орієнтирів українських євромайданівців, які презентував вітчизняний соціолог Олексій Шестаковський у 2014 році, вважаючи, що протестувальники аксіологічно ближчі до населення Європи, ніж України: «Вражає, що в протестувальників конформізм нижче, а готовність ризикувати й важливість благополуччя кожного – вищі, ніж у середніх громадян будь-де в Європі. Можливо, це один із ресурсів нашого суспільного розвитку» [5].

Попередній висновок чітко корелює з оцінкою академіком Мирославом Поповичем ціннісних орієнтирів вітчизняної спільноти в контексті Майдану Гідності: «...поблажливості і повага до інших – наша національна риса» [6, с. 12]. Ідея толерантності завжди домінувала в українському суспільстві. Авторка солідаризується з таким тлумаченням, конкретизуючи свою позицію щодо менталітету співвітчизників у дослідженні українського кордоцентризму як гуманізму [7]. Подібні дослідження та висновки дозволяють мати оптимістичну налаштованість стосовно євроінтеграційного майбутнього України.

Толерантність далеко не тотожна поблажливості до іншомислення або примирення із звинуваченням. Як відомо, протолерована маленька брехня породжує велику неправду. У логіці

це – хиба, в культурно-антропологічному просторі це – соціальна несправедливість і довготривалий дисбаланс у ціннісній шкалі спільноти. Тож, замовчування, зміщення акцентів, неповна інформація, що здійснюється публічними особами, створюють прецедент для маніпуляції громадською думкою, призводять до порушення соціальної рівноваги (часто – прірви) між різними верствами населення, коли владою толеруються нерівномірні умови доступу громадян до інформації, громадських місць і таке інше. Це, вочевидь, не сприяє інтеграції у цивілізований соціокультурний простір за європейськими стандартами.

До такого висновку авторка прийшла шляхом опитування та критичного аналізу, взявши участь у проекті «Залучення мешканців м. Чернігова до формування громадянського суспільства», який в 2017 році в місті Чернігові був реалізований викладачами кафедри філософії і суспільних наук Національного університету «Чернігівська політехніка» за рахунок коштів громадського бюджету [8]. В межах цього проекту було проведено соціологічне дослідження, деякі із його параметрів й стали підґрунтям до висловлених тут міркувань.

У пошуках кореляції ментальної налаштованості українства та європейських соціогуманітарних стандартів акцентуємо увагу на громадській думці щодо професійних і людських якостей громадського лідера. Тут знаходимо чіткий зв'язок із основоположною цінністю європейського парламентаризму: 57,87% респондентів віддають перевагу максимальній відвертості і чесності публічної персоні у спілкуванні з громадою [8].

Щодо перспектив євроінтеграційного майбутнього України оптимізм також вселяє ставлення опитаних українців до комунікативної культури державних та громадських лідерів. Питання про фаховість і мудрість очільника громади чи державного діяча сприяло приверненню уваги респондентів до проблеми соціальної відповідальності. Хоча й авторитарний та ліберальний стилі керівництва не є, загалом, привабливим у розумінні містян, все ж незначна частина респондентів його схвалює. Цікаво, що 21,5% тих, хто не визначився з відповіддю на питання про бажаний стиль комунікації лідера з громадою може виявитись симптоматикою соціальної байдужості, безпринципності, аполітичності, маргіналізації, громадянської пасивності, конформності й таке інше. Проте переважна більшість чернігівців гуртуються навколо необхідності максимальної відвертості і прозорості в діях і словах керівника у стосунках з громадою. Тут доцільно провести паралель із аргументацією Володимира Хміля та Ігора Поповича, які з позицій метафізичної антропології досліджують соціальні очікування в контексті взаємодії особистості та громади і приходять до подібних висновків [9, с. 61].

Такий ментально-світоглядний зріз суспільної свідомості у новітній Україні може свідчити про зростання кількості поціновувачів цивілізованих форм комунікації влади і народу. Детальніше шлях від мешканців до громадян розглядається в контексті сучасних євроінтеграційних настроїв співвітчизників, які стрімко намагаються подолати подекуди прикроці, а подекуди й провалля між загальноцивілізаційними та індивідуальними стандартами поведінки сучасної генерації [10]. В дослідженнях виявляється чітка кореляція: істинна толерантність як в Україні, так і в Європі має виступати основоположним принципом комунікативної культури, яку потрібно вибудувувати за соціальними стандартами, заснованими на невпинному розвитку громадянської свідомості. Цілком очевидно, що окреслена проблематика в останні десятиліття набуває особливої актуальності в контексті посилення впливу масової свідомості на політику.

За таких умов можна розраховувати на імплементацію істинної толерантності, навчившись відрізнити її від симулякрів, формування такого світовідношення, де людина обґрунтовано покладається на фундаментальний соціогуманітарний принцип: все, що не заборонено законом – дозволено, лише б в діях не містилось ознак нетерпимості, прямого чи прихованого потурання злу. Його порушення має бути покараним вже на рівні законодавчих положень, політико-правових норм, інституційних статутів, відображати реальне нетолерування соціальної несправедливості в конкретних вимірах, за яким діє виконавча влада. Таким чином, нагальним завданням проєвропейськи налаштованих українців та проукраїнськи налаштованих європейців є пошук «золотої середини» між гуманістичними деклараціями і табу, підґрунтя яких має бути доведеним філософами і політиками як демократичне.

Морально-політичним інституціям в будь-якій спільноті, відгукуючись на суспільний запит, необхідно чітко демаркувати, власне, не толерантність як теоретичний постулат, а сформувані, так би мовити, прикладну альтернативну інструкцію на кшталт «заборонено»/«дозволено», чим надати пересічній людині соціальні гарантії і створити умови для самореалізації, за яких би її свобода не закінчувалась на межі «простягнутої руки» іншої людини. Наразі, світове співтовариство (принаймні, його мисляча та соціально відповідальна частина) мають відкинути зле й спонтанне у людській поведінці та культивувати добре й вистраждане.

Базовою цінністю сучасної європейської цивілізації, не дивлячись на інституційні кризові явища останніх десятиліть, залишається толерантність як основа демократичного суспільства та оприямлює оптимістичний соціальний настрій щодо євроінтеграції українства. Практичний результат

дослідження полягає в окресленні критеріїв толерантності, де межі дозволеного в соціальному та гуманітарному вимірах повинні демаркуватися зворотністю/незворотністю наслідків діяльності суб'єкта, в якій виявляються ознаки антигуманності. Не так важко розмежувати нетерпимість і толерантність, як розрізнити істинну толерантність та її модифіковані форми, зокрема байдужість, безпринципність, маргінальність, громадянську пасивність, конформізм, прокрастинацію й таке інше.

На рівні суспільних дебатів мають кон'юнктивно й диз'юнктивно обґрунтовуватись світоглядні настанови та моделі соціальної поведінки людини, що спрямовані на пошук зовнішнього та внутрішнього ресурсу для 1) продуктивного (креативного) виходу із кризових ситуацій шляхом перемовин або 2) радикального (руйнівного) шляхом соціальної ізоляції носія неприйнятної з гуманістичної точки зору ідеології. Європейській спільноті ще необхідно настійливо, послідовно й старанно працювати, щоб навчитися ефективно контролювати відповідальних публічних осіб, які демонструють девіантну політичну поведінку в контексті цивілізаційної ціннісної шкали не тільки через моральне засудження, але й демонструвати реальне покарання за порушення задекларованих спільнотою гуманітарних норм.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Толерантність є однією із найприйнятніших форм людського співіснування, що цивілізаційно складалися тисячоліттями, стверджуючи мінімум суб'єктивного психоемоційного самообмеження при максимумі об'єктивного культурно-антропологічного зиску. Проблема меж толерантності одномоментно виникає і вирішується на стадії чіткої демаркації соціогуманітарних норм.

Істинна толерантність розпочинається з декларації про взаємовигідну комунікацію шляхом поєднання інтересів суб'єктів полілогу, окреслення «меншого зла» або мінімізації втрат від поступливості, убезпечення від безкарності за заподіяне зло чи злочинну бездіяльність. Будь-яке занепокоєння особи чи країни має бути висловленим, почутим, обговореним і прогностично завершеним, прийматися більшістю учасників демократичної інституції без одноосібного права на вето.

Це дозволить упередити одного від ситуації спокуси неконтрольованою свободою, яка у разі толерування зафіксованого відхилення від встановлених правил людського співіснування одномоментно може перетворитися на свавілля і довготривале спокутування для всіх тих, хто толерував нехай малопомітне, але тенденційно зрозуміле зло вже на стадії генезису (що, в принципі, справедливо) й наступних поколінь (що категорично

несправедливо з точки зору соціальної динаміки в контексті абсолютних цінностей – спадкоємності або тягості поколінь). Описаний вище соціогуманітарний феномен, коли відповідальність кимось, тут і зараз «сором'язливо» перекладається на когось, кудись і колись, ми кваліфікуємо як новоявлену і надзвичайно впливову в буденній свідомості європейців форму інтолерантності, яку в подальших світоглядно-теоретичних розвідках необхідно ретельніше дослідити.

Сподіваємось, що не дивлячись на теперішні трагічні події на континенті, все ж таки в недалекому майбутньому відбудеться імплементація європейських цінностей серед українства такою ж мірою, як і збагачення європейської спільноти українською матеріальною та духовною культурою. Істинна толерантність в загальнолюдському вимірі уможливиться завдяки досягнутій збалансованості колективних та індивідуальних інтересів на соціально-економічному рівні, прозорості громадянського моніторингу суспільства та політичної волі чиновництва на політико-правовому рівні, ефективності світоглядно-психологічних настанов та волеспроможності до гуманізму в емоційному інтелекті людини на комунікативному рівні. Розуміння та навички їх поєднання, за очевидної недосконалості державотворчих процесів у новітній Україні, продемонстрував Героїчний Український Народ на полі битви з абсолютним злом, тим самим довівши європейській родині свою рівноцінність. Більш того, на переконання авторитетного сучасного футуролога Френсіса Фукуями, з яким цілковито солідарні, українцям вдасться вигіснити росіян із територій, які вони захопили, але боротьба України на цьому не закінчиться [11].

Література

1. Popper K. R. *The Open Society And Its Enemies. Volume I. The Spell Of Plato*. New Jersey : Princeton University Press Princeton, 2022. 444 p.
2. Huntington S. P. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York : Rockefeller Center, Simon & Schuster. 1996. 410 p.
3. Препотенська М. П. Толерантність як фактор конфліктогенності: соціально-філософський ракурс. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2020. 2(88). С. 113–122. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/32214/1/13.pdf> (дата звернення 27.04.2024).
4. Кузьменко Р. І. Толерантність в людському бутті: екзистенціальні та гендерні виміри : дис. ... д-ра філософії : 033 – філософія / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ. 2020. 200 с.
5. Шестаковський О. Радикалізовані європейці: цінності Євромайдану у порівнянні з європейськими цінностями. Інфографіка. *Українська правда : вебсайт*. 2014. URL: <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/01/14/7009459/?attempt> (дата звернення 29.04.2024).
6. Попович М. В. Толерантність – наша національна риса. Наскільки терпимим є сучасне українське суспільство? *Вісник Пенсійного фонду України*. 2011. № 14. С. 3–7.
7. Киселиця С. В. Український кордоцентризм як гуманізм. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2015. 2(6). С. 19–23. DOI: <https://www.academia.edu/104415136/> (дата звернення 17.04.2024).
8. Звіт Чернігівській міській раді про результати соціологічного дослідження «Моніторинг думки чернігівців щодо життєдіяльності місцевої громади та соціально-політичної ситуації в Україні» (в межах проекту бюджету м. Чернігова 2017 року «Залучення мешканців м. Чернігова до формування громадянського суспільства»). Чернігів : Чернігівський національний технологічний університет, кафедра філософії і суспільних наук, 2017. 27 с.
9. Khmil V. V., Popovych I. S. Philosophical and Psychological Dimensions of Social Expectations of Personality. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*. 2019. 16. P. 55–65. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i16.187540> (дата звернення 29.04.2024).
10. Крук О., Киселиця С. Соціогуманітарні виміри громадянської свідомості: від мешканців до громадян. *Вісник Львівського університету. Серія Філософсько-політологічні студії*. 2020. 36. С. 43–50. DOI: <https://www.academia.edu/52326938/> (дата звернення 30.04.2024).
11. Fukuyama F. Why Ukraine Will Win. *Journal of Democracy*. 2022. URL: <https://www.journalofdemocracy.org/why-ukraine-will-win/> (дата звернення 28.04.2024).

Анотація

Киселиця С. В. Соціогуманітарні межі толерантності в контексті євроінтеграції. – Стаття.

Статтю присвячено феномену толерантності та виявленню її соціогуманітарних меж в контексті загальнолюдських цінностей. Метою дослідження є з'ясування умов формування толерантного світовідношення і трансформації світоглядного змісту гуманізму на екзистенціальний рівень, довести можливість розвиненим емоційним інтелектом підтримувати баланс інтересів у мультикультурному європейському просторі, а Україні успішно інтегруватись в Європу. Теоретичний базис: критичний аналіз, опитування, спостереження, ідеалізація, компаративний аналіз, зосереджений на пошуку меж допустимості (терпимості) соціально зорієнтованої дії суб'єкта. Чітка демаркація істинної толерантності та її антиподів актуалізується необхідністю визначити підґрунтя гармонійної інтеграції українства в цивілізаційний простір Європи, зазначивши «вузькі місця» надмірного толерування як виявленої реальії новітньої європейської демократії. Наукова новизна міститься в обґрунтуванні соціогуманітарних меж істинної толерантності, що здійснюється в умовах інституційно гарантованої свободи вибору. Проблема меж толерантності одномоментно виникає й вирішується на стадії чіткої демаркації істинної толерантності та її модифікованих форм у вигляді безпринципності, соціальної байдужості, маргінальної зорієнтованості,

громадянської пасивності, конформізму, прокрастинації й таке інше. Розуміння критеріїв розмежування створює раціонально-логічні та морально-етичні підстави популяризації такої моделі поведінки, яка принципово визначає нетерпимість як безперспективний життєвий шлях вже на ідеолого-психологічному рівні та стимулює звернення до гуманізму на політико-правовому рівні, імплементуючи закони про соціальну справедливість та особисту відповідальність у буденну свідомість. Висновки: толерантне ставлення до події чи суб'єкта, критерії допустимих і категорично заборонених публічних висловлювань мають встановлюватися в результаті суспільної дискусії. Соціогуманітарні виміри толерантності повинні демаркуватися зворотністю/незворотністю від наслідків діяльності, мінімізацією можливих втрат від порушення status quo. Агресивна риторика будь-якого суб'єкта (особи, партії, громадської організації, державної інституції і таке інше) має засуджуватись суспільством й кваліфікуватись як ймовірний злочин проти людяності вже на стадії наміру. Ігнорування суспільного сигналу відповідальними особами повинно кваліфікуватись як толерування зла і переслідуватись відповідно до морально-правових норм європейської цивілізації.

Ключові слова: гуманізм, громадянська свідомість, європейські цінності, конформізм, менталітет, інтолерантність, толерантність.

Summary

Kyselytsia S. V. Socio-humanitarian limits of tolerance in the context of European integration. – Article.

The article is devoted to the phenomenon of tolerance and the identification of its socio-humanitarian limits in the context of universal values. The purpose of the work is to clarify the conditions for the formation of a tolerant world attitude, the transformation of the worldview content of humanism to an existential level, and the proof of the ability of emotional intelligence to maintain a balance of interests in the multicultural European space, and for Ukraine to integrate into Europe

successfully. Theoretical basis: critical analysis, survey, observation, idealization, comparative analysis, focused on finding the limits of admissibility (tolerance) of the subject's socially oriented action. A clear demarcation of true tolerance and its antipodes is actualized by the need to determine the basis for the harmonious integration of Ukrainians into the civilizational space of Europe, noting the «bottlenecks» of excessive tolerance as a revealed reality of the newest European democracy. Originality: scientific novelty is contained in the substantiation of the socio-humanitarian limits of true tolerance, which is carried out in conditions of institutionally guaranteed freedom of choice. The problem of the limits of tolerance simultaneously arises and is solved at the stage of clear demarcation of true tolerance and its modified forms in the form of social indifference, marginal orientation, civic passivity, conformism, procrastination, etc. Understanding the criteria for demarcation creates rational-logical and moral-ethical grounds for the popularization of such a model of behavior, which fundamentally defines intolerance as a hopeless way of life already at the ideological-psychological level and stimulates the appeal to humanism at the political-legal level, implementing laws on social justice and personal responsibility in everyday consciousness. Conclusions: a tolerant attitude towards an event or a subject, the criteria of permissible and categorically prohibited public statements should be established as a result of public discussion. Socio-humanitarian limits of tolerance should be demarcated by reversibility/irreversibility of actions, minimizing possible losses from a violation of the status quo. Aggressive rhetoric of any entity (person, party, public organization, state institution, etc.) should be condemned by society and qualified as a probable crime against humanity already at the stage of intention. Ignoring the social signal by responsible persons should be qualified as toleration of evil and prosecuted according to the moral and legal laws of European civilization.

Key words: humanism, civil consciousness, European values, conformism, mentality, intolerance, tolerance.